

ВІСНУК

Збірник наукових праць

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ, НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ СЛАВІСТИЧНИЙ ЦЕНТР НАН УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ СЛАВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Віче

*Збірник наукових праць на пошану
доктора історичних наук, професора, першого ректора
Київського славістичного університету*

Юрія Миколайовича Алексеєва

з нагоди його 70-річчя

Київ
ВПК "Експрес-Поліграф
2011

УДК 001.89 (06)

ББК 72я43

Редакційна колегія:

Гусев В.І

Драмарецький Б.Б.

Наулко В.І (голова),

Прискока О.В. (відповідальний секретар)

Толочко П.П.,

Шпак В.І.,

Яровий В.І

Рекомендовано до друку вченою радою

Київського славістичного університету

(протокол №1 від 29 серпня 2011 р.)

Віче. Збірник наукових праць./ редкол.: В.І. Гусев та ін. - К.: ВПК "Експрес-Поліграф", 2011.-352 с.

ISBN 978-966-2530-21-6

Збірник наукових праць на пошану вченого і педагога, д.і.н., проф. Алексеєва Ю.М. містить роботи українських і зарубіжних дослідників. Різноманітна проблематика статей стосується актуальних проблем славістики - порівняльно-історичного мовознавства, компаративістики, етногенезу і фольклористики, історико-культурної спадщини, педагогіки та психології.

Для істориків, філологів, політологів, культурологів, аспірантів та студентів.

УДК 001.89 (06)

ББК 72я43

ISBN 978-966-2530-21-6

© Автори статей, 2011

© Київський славістичний університет, 2011

© ТОВ "ВПК "Експрес - Поліграф", 2011

Зміст

Зміст	3
Наш ювіляр	5
Думати, діяти, не ждати	7
ІСТОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ, ПОЛІТОЛОГІЯ	17
<i>Абенсур Ж.</i> (Париж) Франція и славяне в Первой мировой войне	17
<i>Бруз В.С.</i> (Київ) 3 історії ООН. У Тан: політичний портрет Генерального секретаря (1961-1971)	18
<i>Карапута Л.В.</i> (Чернігів) Переговорний процес щодо угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом	31
<i>Каневський С.У.</i> (Щецин) Соглашение об ассоциации между Польшей и ЕС и его предпосылки	37
<i>Чеканов В.Ю.</i> (Київ) Історична візантиністика в київському університеті в другій половині XIX - на початку XX ст.	50
<i>Шкуренко К.О.</i> (Київ) Проблеми та перспективи розвитку парламентаризму в Україні	53
<i>Науко В.Л.</i> (Київ) Розвиток музею народної архітектури та побуту України	59
<i>Буслинський В.А.</i> (Київ) Синергетика та її філософські виміри	62
<i>Шніцер І.</i> (Ужгород) Доктрина «чехословакізму» та її вплив на чесько-словацькі відносини в 1918-1920 рр.	90
<i>Льюшин І.І.</i> (Київ) Минуле під слідством	98
<i>Яровий В.І.</i> (Київ) Етногенетичні чинники та їх вплив на формування слов'янського етносу (до X ст.)	110
<i>Киридон А.М.</i> (Київ) Євроінтеграційний вектор України у вимірі конструювання національної ідентичності	118
<i>Солошенко В.В.</i> (Київ) Україна і об'єднана Європа: виміри науково-технічної співпраці	130
<i>Колгушкіна Н.В.</i> (Рязань) Символ славянського мира. К 200-летию академіка И. И. Срезневского	149
<i>Науко В.І.</i> (Київ) Етнографічні дослідження в Україні	153
<i>Верба Л.В.</i> (Київ) «З 1906 р. діяльність Грушевського стала все більше переноситися на Велику Україну до Києва» (Михайло Грушевський у 1906-1913 роках)	162
<i>Гусєв В.І.</i> (Київ) М.В. Гоголь - історик, дослідник минулого України	182
<i>Кульчицький С.В.</i> (Київ) Побудовування апарату влади під час опанування України більшовиками у жовтні 1919-1920 рр.	194
<i>Романцов В.О.</i> (Київ) Національний склад населення СРСР і його рідна мова за часів колишнього Радянського Союзу	217
<i>Сегєда С.П.</i> (Київ, Щецин) Населення українського порубіжжя в світлі даних антропології. Полісся і Волинь	233
<i>Вертегел А.Г.</i> (Київ) Туристический проект «Золотое кольцо Руси-Украины» инициирует Киевский славистический университет	247

ІСТОРИЧНА ВІЗАНТИНІСТИКА В КИЇВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ - НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

У статті на прикладі візантиністичних досліджень у Київському університеті розглядається питання щодо ідентифікації форм наукових досліджень в галузі всесвітньої історії.

В статье на примере византинистических исследований в Киевском университете св. Владимира рассматривается вопрос об идентификации форм научных исследований в области всемирной истории.

In the article the question of identification of various forms of scientific researches is viewed basing on example of byzantinistic researches in Kyiv Saint Volodymyr University.

За останні два десятиліття фігурам видатних київських істориків - творців української національної історіографії - було присвячено багато статей та монографій. Рідше об'єктами дослідження ставали і стають ті вчені, які займалися дослідженням всесвітньої історії. Таким чином, досі спостерігається асиметрія, певна неувага до значної частини спадщини вітчизняних науковців. Однак процес розширення фахових інтересів істориків від національної до всесвітньої історії був загальним, міжнародного масштабу, процесом, а не локальним феноменом. По відношенню до пізнішої історіографії він мав системоутворюючий характер, що і визначає актуальність досліджень даної проблематики в сучасній українській науці. Включити представників історіографії всесвітньої історії в "актив" історіографічних досліджень в Україні є, на нашу думку, нагальною потребою не лише з точки зору розширення, поповнення та систематизації наших знань про минуле вітчизняної історичної науки, але і з точки зору самоусвідомлення національної історіографії як складової загальнолюдського духовного, інтелектуального прогресу.

Відповідно до вищесказаного, ми вважаємо за можливе розглядати київську візантиністику в трьох вимірах: як явище в історії університету; як прояв тенденції до розширення наукових інтересів, до створення наукових шкіл; як свідчення об'єктивних процесів розвитку світової історичної науки [9, с. 202]. У цьому вигляді проблема ставиться вперше, тому історіографія досі виглядає фрагментарною, лише "частково відповідною" їй. Вона досі є нечисленною, хоча в останні роки її поповнили біографічні праці Т.К. Огневої, Л.В. Матвеевої, А.О. Пучкова [2; 3; 4]. Загалом, характерним для історіографії залишається неусвідомлення візантиністичних досліджень в університеті як окремого напрямку наукової роботи - це при тому, що деякі праці київських візантиністів привертала увагу не лише російських, а і європейських науковців.

Засновниками історичної візантиністики в Київському університеті св. Володимира стали професори історико-філологічного факультету

П.О. Терновський, Т.Д. Флоринський та Ю.А. Кулаковський, які в другій половині XIX - на початку XX ст. проводили активні дослідження різних аспектів історії Візантії. Хронологічно їхня діяльність припала саме на час, коли відбувався зазначений процес - відкриття вітчизняними істориками всесвітньої історії як предмету дослідницьких інтересів.

Становлення та розвиток вітчизняної наукової візантиністики у другій половині XIX ст. були зумовлені суспільно-політичною лібералізацією 60-70-х рр. XIX ст., спільними для різних країн процесами інтернаціоналізації досліджень, що призвели на межі XIX-XX ст. до формування світової історичної науки, а також переходом від офіційних досліджень до об'єктивістських студій, орієнтованих на сприйняття міжнародним науковим загалом [5, с. 28-29; 8, с. 62]. В цих процесах у Київському університеті важливу роль і відіграли вищезгадані персонали.

Студії їх внаслідок ідеологічного обґрунтування (тут маються на увазі і ідеологія православ'я, самодержавства і народності, і близькість до більш традиційних для російської науки дисциплін) розпочиналися не як суто візантиністичні, а в рамках історії православної церкви, історії Русі та південно-західних слов'ян, за які поступово виходили. Вони нерідко і авторами позиціонувалися не як чітко візантиністичні, а як приналежні висхідним дисциплінам, і з такої позиції розглядалися сучасниками та наступниками. Це стосується найвизначніших їх праць - "Вивчення візантійської історії та її тенденційне використання в Стародавній Русі" П.О. Терновського (1875 - 1876 рр.) [6], яка фактично заклала підвалини систематизованому дослідженню руської історіографії історії Візантії, проте і автором, і його колегами розцінювалася лише як доробок з історії Русі, нібито непричетний до візантиністики; також це стосується "Пам'яток законодавчої діяльності Стефана Душана, царя сербів і греків" (1888 р.), найбільшої праці Т.Д. Флоринського, присвяченої історії греко-слов'янського світу середини XIV ст. як цивілізаційної протиположності романо-германському світові [7, с. 5-12], але розціненої сучасниками виключно як доробок з історії середньовічної Сербії. Про потужність цієї тенденції свідчить те, що в Лондоні у 1973 р. працю Т.Д. Флоринського було перевидано як таку, що свого часу "відкрила" історію Сербії для європейської науки.

Київські візантиністи застосовували і методологію, успадковану з власних попередніх досліджень з історії православної церкви та історії Русі та слов'ян; крім того, і методологію, привнесену зі спеціальних історичних дисциплін; методологію позитивізму, запозичену з-за кордону. Саме через домінування в дослідному інструментарії спеціально-історичних методів у них склалися тенденції до переважного розгляду вузькоспеціальних питань та до відриву від участі у формуванні концепції російської візантиністики з її увагою до історії економіки та землеустрою, з намаганням довести більшу спорідненість Візантії з Заходом, ніж зі Сходом).

Внаслідок цього київські візантиністи з часом стали втрачати орієнтири досліджень: у випадку П.О. Терновського їх візантиністичний характер заперечувався самим автором; Т.Д. Флоринський, першовідкривач Сербії для світової медієвістики, також явно був дезорієнтований сприйняттям своєї праці як суто славістичної, і через це не поглибив свої студії греко-

Віце

слов'янського світу, з часом звузивши їх виключно до історії південно-західних слов'ян; Ю.А. Кулаковському належить перша в Росії узагальнююча праця з візантиністики ("Історія Візантії" (1910 - 1915 рр.) [1]), але його намагання розробити загальну концепцію історії Візантії увійшло в суперечність з домінуючою методологією позитивізму, що заперечувала доцільність узагальнень в історичній науці.

Студії київських візантиністів відрізнялися увагою до полеміки, ініційованої закордонними фахівцями. Теж позитивісти, ті часто дискутували з вузьких питань, непринципових для візантиністики в цілому. А це не сприяло утвердженню російської візантиністики як національного варіанту світової. Діяльність київських візантиністів, відірвана від проблематики загальноросійської науки (та від місцевого контексту через зосередженість їх на сюжетах зі всесвітньої історії), не могла призвести до утворення в університеті Св. Володимира середовища, сприятливого для концептуальних досліджень у сфері візантиністики, і, зрештою, до виникнення науково-історичної школи [8, с. 66]. Наслідком же цього стало припинення візантиністичних студій в університеті після 1917 р.

Проте на межі ХХ-ХХІ ст. спадок київських візантиністів ХІХ ст. виявив здатність привернути до себе увагу як важлива сторінка минулого вітчизняної історіографії в контексті її інтеграції до світової історичної науки. Під таким кутом зору ми і пропонуємо її розглядати.

Список використаних джерел та літератури:

1. *Кулаковский Ю. А.* История Византии. - [3-е изд.] - СПб. : Алетея, 2003. - Т. 1. - 445 с; СПб. : Алетея, 2003. - Т. 2. - 400 с; СПб. : Алетея, 2004. - Т. 3. - 464 с. - (серия "Византийская библиотека. Исследования").
2. *Матвеева Леся.* Юлиан Кулаковский. Жизнеописание. - К.: Сталос, 2002. - 482 с. - (Ин-т востоковедения им. А. Крымского НАН Украины)
3. *Огнева Тетяна.* Справа Терновського. - К.: Вирій, 2004. - 96 с.
4. *Пучков А А.* Юлиан Кулаковский и его время. Из истории антиковедения и византистики в России. - СПб.: Алетея, 2004. - 477 с.
5. *Стельмах С.П.* Інтеграційні процеси в європейській історичній науці наприкінці ХІХ - на початку ХХ ст. // Український історичний журнал. - 2005. - № 5. - С. 28-39
6. *Терновский Филип.* Изучение византийской истории и ее тенденциозное приложение в древней Руси. - К. : Университ. тип., 1875. - Вып. 1. - 214 с; К. : Университ. тип., 1876. - Вып. 2. - 301 с.
7. *Флоринский Тимофей.* Памятники законодательной деятельности Душана, царя сербов и греков. - К.: Университ. тип., 1888. - 716 с.
8. *Чеканов В.Ю.* До проблеми розвитку візантиністики в Київському університеті в другій половині ХІХ - на початку ХХ століття // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. - 2000. - Вип. 43. Історія. - С. 62-66.
9. *Чеканов В.Ю.* Київський візантиніст Юліан Кулаковський та міжнародні конгреси історичних наук на початку ХХ ст. // Вісник Київського славистичного університету. - 2009. - № 41. - С. 201-209.